

Van wijzen en koningen

Gui van Gorp

Het is een oud grapje: 'Waren de Driekoningen getrouwd? Nee, want zij waren wijzen!'. Onschuldig, tenzij in deze woke-tijden voor sommige bezitters van extreem lange tenen. Maar waarom die twee toch niet echt congruente begrippen?

Sinds de 3de eeuw werden de wijzen steeds vaker voor koningen gehouden en in de 6de eeuw is die opvatting vrij algemeen in de ganse christenheid. Maar in het Frans zijn het *magés* (van het Latijn *magi*, magiërs) die zich wellicht bezighielden met astronomie en astrologie. Denk aan hun woorden tegenover Herodes: 'Wij hebben zijn ster zien opgaan en zijn gekomen om hem eer te bewijzen' (Mat.II,2). Volgens een oosterse legende zouden zij gestuurd zijn geweest door een koning met name Koresh die een ster had gezien op het moment van de geboorte van Christus. Werden de herders door engelen van de geboorte des Heren op de hoogte gebracht, de wijzen zagen dus een ster in het oosten die hen gidste tot bij Hem.

De aanbidding door de wijzen of het feest van Driekoningen wordt gevierd op 6 januari, die daarom in sommige streken ook Dertiendag genoemd werd. Men spreekt in de Kerk ook van de Epifanie of de Openbaring des Heren (*Solemnitas Epiphaniae Domini*). Hun Hebreeuwse (Apellius, Amerius en Damascus) of Griekse namen (Galgalath, Malgalath en Sarachin) maar soms ook Ator, Sator en Petatoros kent en gebruikt niemand meer. Reeds de Engelse benedictijn Beda Venerabilis (673-735) gaf hen de thans nog gebruikelijke namen: Caspar, Melchior en Balthasar en maakte er ook een drietal van, zich daarbij baserend op de drie gaven die in het evangelie genoemd worden, want hun aantal wordt nergens vermeld.

Rond de 12de eeuw zijn die namen verspreid en vinden we ze dus uiteraard ook terug in de *Legenda Aurea*. Ze vertegenwoordigen de drie leeftijden, de drie rassen van de mensheid en de drie in de middeleeuwen bekende werelddelen. Zo is volgens de middeleeuwse opvatting Melchior een 60-jarige grijsaard, Balthasar een 40-veertiger in de bloei van zijn leven met een baard en de zwarte Caspar is twintig (maar soms worden Melchior en Caspar wel eens verwisseld). Deze laatste wordt vaak gezien als een Moor of een Ethiopiër. Ook hun gaven kregen in de loop der eeuwen een symbolische betekenis: goud staat dan voor de koninklijke majesteit van Jezus Christus, de wierook is als een gebed tot God en de bittere mirre staat voor versterving en verwijst reeds naar het latere lijden van de Mensenzoon. In de picturale traditie van onze Nederlanden wordt dat goud dan een kelk van dat materiaal, meestal gevuld met muntstukken.

De Venetiaanse koopman en avonturier Marco Polo (1254-1324) en zijn medekrijgsgevangene Rustichello di Pisa verhalen in hun romanesk reisverslag 'Il Milione' dat de magi op weg gingen vanuit Saba – dat het actuele Saveh zou zijn, ongeveer 100 kilometer ten zuidwesten van de Iraanse hoofdstad Teheran - dat van een van hen de woonplaats was. Daar zouden zij trouwens ook begraven hebben gelegen. Na

hun geschenken te hebben aangeboden, kregen zij van het Kindje een klein doosje en ontdekten op de terugreis dat daar een steen in zat. De betekenis daarvan was dat hun geloof in Hem standvastig als een rots behoorde te blijven. Maar zij begrepen de boodschap niet en gooiden de steen in een bron waarvan zij meteen spijt kregen want een vuur uit de hemel sloeg meteen in op de bron. Zij brachten dat vuur in een kerk in de buurt en de bewoners van die streek onderhouden het nog steeds. Die plaats heet dan ook Cala Ataperistan, wat betekent 'kasteel van de vuurvereerders'.

Ulrich RICHENTAL – bladzijde uit diens *Chronik des Konstanzer Konzils* (1414-18)
met de traditioneel aan de drie wijzen toegeschreven wapenschilden –

Volgens een andere (of daarop aansluitende?) overlevering zouden de drie wijzen begraven zijn geweest op de Calvarieberg. Dat was tenminste wat de H. Helena (+330), de moeder van keizer Constantijn de Grote, vernam en het zijn deze relieken

die zij wist te verwerven en mee te nemen naar Constantinopel. Keizer Mauricius Tiberius (582-602), die in de orthodoxe Kerk vereerd wordt als een heilige, schonk ze later aan de stad Milaan waar ze werden geplaatst in een nog steeds bestaande maar nu lege tombe in de Sant'Eustorgio. Deze basiliek hoort bij een klooster van de dominicanen, waar tot op vandaag zich het graf bevindt van Sint-Petrus van Verona of Petrus Martyr, de heilige inquisiteur. Andere bronnen spreken evenwel over Manuel I Comnenus (1120-1180) als de schenker. Toen in 1164 de Duitse keizer Frederik I Barbarossa oorlog voerde in Noord-Italië bracht de Keulse aartsbisschop Rainald von Dassel een leger op de been waardoor de keizer Milaan kon veroveren. Uit dankbaarheid kreeg de prelaat toen deze relieken mee naar huis – of mocht met ze met keizerlijke toelating wegnemen. In Keulen bleven ze sindsdien op het hoogkoor van de Dom bewaard in een schitterend gouden schrijn van de hand van de beroemde edelsmid Nicolas de Verdun (1130-1205). En sindsdien staan in het rode schildhoofd van het stadswapen van Keulen drie gouden kronen.

Het stadswapen van Keulen met in het schildhoofd de gouden kronen van de Driekoningen. Daaronder op een zilveren veld elf tranen van sabel (zwart) als herinnering aan Ursula (in 1969 geschrapt van de heiligenkalender) en haar legendarische 11.000 maagden die in de omgeving van de stad door de Hunnen zouden zijn vermoord. Maar dat is een ander verhaal...

Prof. Daniel de Jonghe, van het KMSK in Brussel en internationaal erkend expert in antiek textiel, onderzocht in 1981 op vraag van de Keulse diocesane autoriteiten enkele weefselstalen uit het schrijn. Hij kwam tot de bevinding dat deze stamden uit de 2-4de eeuw en uit het Nabije Oosten. In 2003 kreeg de toen zestigjarige Amerikaanse egyptoloog Bob Brier, gespecialiseerd in paleopathologie en omwille van zijn spectaculaire onderzoeken bij het ruimere publiek bekend als 'Mister Mummy', de gelegenheid om het schrijn te openen en de schedels te fotograferen, zonder ze evenwel te mogen aanraken. Op basis van zijn ervaring meende hij dat het inderdaad ging om de resten van een oudere, middelbare en jongere man.

Melchior	60 jaar	Blank	goud – liefde - belasting	Europa
Balthasar	40 jaar	Geel	mirre – versterving van het vlees – de menselijke sterfelijkheid	Azië
Caspar	20 jaar	Zwart	wierook – gebed – de goddelijke majesteit	Afrika

In de eerste helft van de 16de eeuw was de geschilderde voorstelling van de Driekoningen immens populair in Antwerpen: bijna een derde van de totale productie van de lokale maniëristen (een term van Max Friedländer en met als voornaamste vertegenwoordiger - naast een heel stel - anonimi Quinten Massijs) behelst dit thema!

Het zal wel geen verbazing wekken dat 'onze eigen, nationale iconoclasten', de extremistische calvinisten van 1566 – met de Antwerpse buitenburgemeester Filips van Marnix van Sint-Aldegonde (1540-1598) als hun advocaat - tegen de Driekoningen en hun traditionele voorstelling in het geweer kwamen. En even voorspelbaar zien we dus na de herovering van Antwerpen in 1585 door Alexander Farnese, de hertog van Parma (1545-1592), hen op uitbundige wijze weer opduiken, als de kale kerkinterieurs opnieuw van kunstwerken allerhande mogen worden voorzien.

En Rubens gaat als devoot katholiek nog een stapje verder als hij op zijn 'Aanbidding van de Driekoningen' uit 1609/28 (bestemd voor het Antwerps stadhuis maar thans in het Prado in Madrid) het Kindje Jezus op speelse wijze in de kelk met de gouden munten laat grabbelen, tot afgrijzen van elke gereformeerde toeschouwer...

Christus + Mansionem + Benedicat

20 C M B 24

Christus + Zegene + Dit huis

De letters C, M en B kunnen eveneens staan voor de namen van de Driekoningen.
Of een andere, minstens even zinvolle interpretatie...

De Driekoningen behoren samen met enkele anderen tot de tot de zgn. 'Kribbeheiligen'. Die anderen zijn Sint-Stefaan (feestdag op tweede Kerstdag als eerbetoon aan de allereerste christelijke martelaar, de *protomartyr*, en omdat de eigenlijke datum van zijn dood niet bekend was), Sint-Jan de Evangelist (27 december, de derde dag onder het Kerstoctaaf), Sint-David (29 december, de koning uit het Oude Testament, niet te verwarren met de beschermheilige van Wales wiens feest op 1 maart wordt gevierd) en Sint-Thomas Becket van Kantelberg (ook op 29 december, in 1170 vermoord in zijn eigen kathedraal).

In de katholieke streken van Duitsland – en met name in het Rijnland en in Beieren – kan men voor de rest van het jaar boven of op de deur deze met krijt geschreven huiszegen aantreffen

6 Januari is een officiële feestdag in Spanje en Italië. In dat eerste land doen *Los Reyes Magos* hun intrede op 5 januari met overal prachtige stoeten en brengen ze de daaropvolgende nacht cadeautjes voor alle kinderen. Het is bij uitstek het grootste kinderfeest in heel Spanje en perfect vergelijkbaar met Sinterklaas.

In Spanje is de barokke traditie nog niet dood! De Driekoningen worden er in vele steden – zoals hier vorig jaar in Barcelona – ontvangen door de burgemeester en krijgen naast brood en zout als teken van welkom, de sleutels van de stad overhandigd

In Italië kent men *La Befana* (cf. Epifania). Volgens de legende wou deze sympathieke oude dame niet meegaan met de Driekoningen, maar kreeg ze daarna berouw en vliegt sindsdien op haar bezem de wereld rond om cadeautjes te brengen voor de

kinderen, in de hoop de Messias toch nog te vinden. Kinderen hangen de avond van 5 januari een kous aan de schouw die *La Befana* dan 's nachts kan vullen met lekkers.

La Befana vien di notte
con le scarpe tutte
rotte, col cappello
alla romana,
viva viva la
Befana!

La Befana vient la
nuit,
Les chaussures
toutes abîmées,
Le chapeau à la
romaine,
Vive, Vive la
Befana !

Noem haar dus nooit zo maar een heks! Ze wordt trouwens lang niet altijd voorgesteld als een oude vrouw maar oogt soms nog fris en appetijtelijk...

